

Zofia Kmiecik-Kiszka, Bronisław Brzozowski

PERSPEKTYWY ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO GMINY W OPINII SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ

PERSPECTIVES FOR SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF COMMUNE IN THE OPINION OF LOCAL COMMUNITY

Zakład Ekonomiki i Organizacji Rolnictwa, Uniwersytet Rolniczy w Krakowie
al. Adama Mickiewicza 21, 31-120 Kraków, zkmiecik@ar.krakow.pl, rrbzozo@cyf-kr.edu.pl

Abstract. The article presents the results of survey research on conditionings of socio-economic development as perceived by local dwellers. The studies were conducted in a sample commune located close to a city agglomeration and possessing high environmental values. Such areas have a developmental potential and it may be expected that investment potential producing measurable economic and social results would be located just there. However, no development could be expected without the cooperation and internal integration of the local communities. Conducted studies demonstrated that rural dwellers begin to perceive and appreciate the importance of their own activities in solving common problems. Moreover, they increasingly attach importance to protection of the natural environment. Such attitudes make possible harmonious cooperation of all subjects in a given area, which conditions common success.

Słowa kluczowe: infrastruktura, przedsiębiorczość, rozwój regionalny, społeczność lokalna.
Key words: entrepreneurship, infrastructure, local community, regional development.

WSTĘP

Współczesne zmiany w sferze rozwoju społeczno-gospodarczego przybierają różne formy i znajdują się na różnym etapie rozwoju, biorąc pod uwagę nie tylko poszczególne kraje, ale również jedno państwo. W pewnym stopniu prawidłowości odnoszące się do krajów rozwiniętych dotyczą i będą dotyczyć również Polski. Kierunki zmian pojawiające się pod wpływem nowych technologii i procesów globalizacji niewątpliwie będą podobne, natomiast skala i tempo tych zmian będą związane z cechami specyficznymi każdego społeczeństwa, które determinują uwarunkowania strukturalne, jak również możliwości adaptacji przez poszczególne społeczeństwa czy nawet grupy społeczne. Powodzenie przemian na wsi zależy będzie od przedsiębiorczości i aktywności jej mieszkańców oraz od świadomości społeczności wiejskiej dotyczącej roli, jaką ma do odegrania w tym procesie. Koniecznym elementem tych przemian jest również ich finansowe wspieranie ze źródeł zewnętrznych. Realny postęp w rozwoju obszarów wiejskich w aspektach społecznym i gospodarczym zależy nie tylko od czynników zewnętrznych, takich jak: wielkość strumieni finansowych dla wsi, realizacja programów edukacyjno-doradczych czy wspieranie rozwoju infrastruktury, mimo że są to czynniki kluczowe. Ludność wiejska coraz bardziej potrzebuje współdziałania, dobrych relacji wewnętrznych i innych czynników, które w sumie tworzą szeroko rozumiany kapitał społeczny. Obecnie natomiast, na etapie utrwalania się gospodarki rynkowej z dominacją konkurencji, podejmowanie wspólnych działań przez społeczności lokalne staje się coraz trudniejsze. Bez od-

budowy kapitału społecznego i zmiany nastawienia co do skuteczności wspólnego działania, szanse na szybszy rozwój obszarów wiejskich będą ograniczone. Ponadto, środowisko wsi polskiej odznacza się specyficznym poczuciem bezsilności w rozwiązywaniu problemów jakie niesie wolny rynek i nieodłącznie związana z nim konkurencja.

Celem artykułu jest określenie perspektyw rozwoju gminy Alwernia w opinii jej mieszkańców. Zgodnie z powszechnie uznawanymi czynnikami rozwoju regionalnego potrzeby mieszkańców są stawiane na pierwszym miejscu. Analiza postrzegania wsi przez społeczność lokalną, jak również jej oczekiwań powinny stanowić podstawy podejmowania racjonalnych decyzji w ramach regionalnych planów rozwoju. Realizując zadania związane z rozwojem lokalnym, nie można pominąć problemu rozwoju zrównoważonego. Analiza postaw społeczności lokalnej z tej perspektywy daje dodatkową wiedzę nt. stanu wsi i oczekiwań związanych z jej rozwojem.

Badaniami objęto gminę o charakterze przemysłowo-rolniczym. Zasadniczy materiał empiryczny stanowiły wyniki badań ankietowych przeprowadzonych wśród mieszkańców w sposób losowy. Po weryfikacji zebranego materiału do dalszej analizy przyjęto 168 ankiet. W części opracowania zastosowano metodykę opisową, a w części badawczej – metodę ankietową, w ramach której respondenci samodzielnie wypełniali kwestionariusze. W ankiecie zastosowano głównie pytania otwarte, co pozwoliło na poznanie opinii mieszkańców, umożliwiające ustalenie hierarchii analizowanych zagadnień. Opinie respondentów uporządkowano według najczęściej występujących odpowiedzi.

WYNIKI I DYSKUSJA

Gmina Alwernia to nadwiślańska gmina o bogatym i zróżnicowanym krajobrazie, z kompleksami leśnymi i zbiornikami wodnymi. Miasto Alwernia jest siedzibą organów gminy, tj. jednostki utworzonej z miasta oraz dziesięciu przyległych sołectw. Badana gmina ma charakter przemysłowo-rolniczy. Powierzchnia ogólna gminy wynosi 7 565 ha, z gęstością zaludnienia wynosząca 168 osób na 1 km². Parki krajobrazowe zajmują powierzchnię 4654 ha, co szczególnie zwiększa walory krajobrazowe gminy. Około 86% mieszkańców utrzymuje się ze źródeł pozarolniczych. Obecnie w gminie zlokalizowane są 902 podmioty gospodarcze prowadzące działalność w różnych branżach. Największym pracodawcą są Zakłady Chemiczne Alwernia S.A., w których produkcja realizowana jest proekologicznie, zgodnie z uzyskanym certyfikatem. Rozwojowi małych i średnich przedsiębiorstw oraz turystyki sprzyja dogodnie usytuowanie miasta i gminy na skrzyżowaniu ważnych szlaków komunikacyjnych (droga Kraków–Oświęcim oraz autostrada A-4) łączących aglomerację krakowską i Śląsk. Ta strategiczna lokalizacja pomiędzy największymi ośrodkami miejskimi w Polsce południowej jest sprzyjająca dla wszelkiego rodzaju inwestycji. Wszelka działalność prowadzona na terenie gminy winna mieć jednak charakter proekologiczny, być przyjazna dla środowiska naturalnego i zgodna z oczekiwaniami społeczności lokalnej. W takim układzie harmonijnego współdziałania można osiągnąć długotrwały sukces. Do określenia kierunków rozwoju danego obszaru szczególnie przydatna jest metoda planowania partnerskiego, w której głównym ogniwem są przedstawiciele społeczności lokalnej. W związku z tym w przeprowadzonych badaniach zebrano i zestawiono opinie mieszkańców gminy wyrażające ich punkt widzenia dotyczący możliwości i kierunków rozwoju gminy w kontekście zaspo-

kojenia potrzeb społeczności lokalnej oraz zapewnienia stabilności i bezpieczeństwa ekonomicznego z poszanowaniem środowiska, z całym jego bogactwem naturalnym i kulturowym.

Według przeprowadzonych badań na uwagę zasługuje uznanie przez mieszkańców za atut gminy jej położenia. Składa się na to zarówno bliskość dużych miast, tj. Krakowa i Katowic, jak również walory przyrodnicze, a w szczególności położone w obrębie Jurajskiego Parku Krajobrazowego prawie dwie trzecie obszaru gminy. Mieszkańcy doceniają w miastach bliskość rynków pracy, rynków zbytu oraz bliskość ośrodków naukowych, w których coraz więcej młodzieży zdobywa wykształcenie. Wyższe kwalifikacje zwiększają ich mobilność zawodową oraz zapewniają umiejętności dotyczące kierowania własną karierą zawodową. Potencjał ludzki w postaci ludzi przedsiębiorczych i dobrze wykształconych został pozytywnie oceniony przez jedną piątą ankietowanych osób. Za pozytywny czynnik wewnętrzny rozwoju gminy uznano również organizowanie imprez kulturalnych, które wpływają integrująco na społeczność lokalną. Niewątpliwie sprzyja to odbudowie kapitału społecznego, co poprawia jakość środowiska społecznego, w którym prowadzona jest działalność gospodarcza. Stwarza to szansę na ożywienie gospodarcze poprzez podejmowanie wspólnych działań na szczeblu lokalnym oraz na zwiększenie zaufania między partnerami przedsięwzięć gospodarczych. Współdziałanie i współpraca w realizacji zadań ważnych dla danej społeczności jest czynnikiem, który w znacznym stopniu zwiększa zaufanie i poprawia „klimat” u inwestorów zewnętrznych. W rezultacie prowadzi to do kreowania nowych miejsc pracy i poprawienia wzajemnych relacji. Tego się oczekuje w niemal każdym środowisku wiejskim, gdyż na czele wymienionych przez mieszkańców słabych stron gminy znalazła się właśnie ograniczona liczba miejsc pracy, generująca bezrobocie ze wszystkimi jego skutkami. Brak miejsc pracy przyczynia się do opuszczania wsi przez młodych ludzi i stanowi zagrożenie jej rozwoju w przyszłości.

Inny czynnik wpływający na rozwój gminy, który był wymieniany najczęściej, to stan infrastruktury technicznej i społecznej. Jest to szczególnie ważne, gdyż infrastruktura gospodarcza często jest traktowana jako jeden z podstawowych czynników determinujących rozwój obszarów wiejskich (Dołata 2005). Oprócz złego stanu dróg mieszkańcy gminy zwracali uwagę na słabość organizacyjną komunikacji zbiorowej (tab. 1). Rozwój infrastruktury jest według respondentów problemem pierwszoplanowym, który należałoby rozwiązać w najbliższej przyszłości. Koncepcja wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich nadaje infrastrukturze szczególne znaczenie. Wyposażenie w infrastrukturę na odpowiednim poziomie jest wskaźnikiem rozwoju gminy bądź regionu, współuczestniczy w tworzeniu warunków życia ludności, jest czynnikiem determinującym aktywizację pozarolniczą wsi i efektywność produkcyjną rolnictwa (Zarębski 2005). Niewystarczający poziom rozwoju infrastruktury, zwłaszcza technicznej, znacznie ogranicza aktywność gospodarczą. Powoduje to zmniejszenie atrakcyjności inwestycyjnej danego terenu, a nawet przeniesienie w inne miejsce części przedsiębiorstw funkcjonujących na danym obszarze. Dlatego mieszkańcy badanej gminy wskazują na ten problem, mając świadomość przewagi konkurencyjnej pobliskich aglomeracji miejskich, które łatwiej mogą sprostać oczekiwaniom inwestorów. Inwestycje infrastruktury należą z reguły do bardzo kapitałochłonnych, w związku z czym w większości finansowane są z budżetu państwa.

Tabela 1. Czynniki wewnętrzne rozwoju gminy w opinii mieszkańców

Mocne strony gminy	Procent wska- zań	Słabe strony gminy	Procent wska- zań
dogodne położenie – bliskość Krakowa, Chrzanowa, Oświęcimia	42,6	ograniczona ilość miejsc pracy	62,2
systematycznie wzrastająca liczba podmiotów gospodarczych	33,2	brak inwestorów zewnętrznych	54,7
parki krajobrazowe	27,4	bezrobocie	52,4
szlaki turystyczne	26,5	zły stan dróg lokalnych	51,2
potencjał ludzki (operatywność, dobre wykształcenie)	21,1	zanieczyszczanie środowiska	43,6
dostępność terenów pod inwestycje	18,6	słaba promocja gminy	21,3
rozwinięta baza oświatowa	14,3	brak szkolnictwa ponadgimnazjalnego	16,4
obiekty sportowe – dostępne i dobrze wyposażone	11,6	niezagospodarowane szlaki turystyczne	10,8
impresy kulturalne integrujące mieszkańców	11,2	słabo rozwinięta komunikacja zewnętrzna	10,2
międzynarodowa współpraca z innymi gminami	8,7	rozdrobnione rolnictwo	9,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Głównym użytkownikiem urządzeń infrastrukturalnych jest społeczeństwo, które po zaspokojeniu podstawowych potrzeb zgłasza zapotrzebowanie na usługi wyższego rzędu. Dotyczy to szczególnie infrastruktury społecznej, której rozwój i utrzymanie finansowane jest przede wszystkim z funduszy publicznych. Ten aspekt zagadnienia, wynikający z finansowania i użytkowania urządzeń infrastrukturalnych, powoduje, że urządzenia takie muszą być tworzone przy współudziale lokalnych władz i świadomym zaangażowaniu społeczeństwa.

Istotne miejsce wśród słabych stron gminy zajmuje zanieczyszczenie środowiska pochodzące nie tylko z przedsiębiorstw przemysłowych, ale będące również wynikiem niszczącej działalności człowieka poprzez usuwanie odpadów w dowolne miejsca, często do tego celu nieprzystosowane. W związku z tym według mieszkańców pojawiła się pilna potrzeba likwidacji „dzikich” wysypisk śmieci, przy czym w konieczności przestrzegania norm europejskich w zakresie ochrony środowisk widzą oni często szansę większego rozwoju gminy.

Inną szansę dostrzegają w napływie ludności spoza gminy na pobyt czasowy (tab. 2). Wiąże się to z budowaniem „drugich domów” na obszarach wiejskich, co łączy się z rekreacją i turystyką. Intensywny rozwój tego zjawiska wynika z nowych tendencji w konsumpcji i realizacji potrzeb ludności, szczególnie dotyczących spędzania wolnego czasu. W dalszej perspektywie przyniesie to określone zmiany w środowisku naturalnym, gospodarczym oraz społecznym na danym terenie. Ludność zamieszkująca czasowo w gminie stanowi istotne ogniwo lokalnego rynku usług, handlu oraz źródło zasilania budżetów gmin wiejskich i gospodarstw domowych. Wpływa to niewątpliwie aktywizująco na rozwój społeczno-gospodarczy gminy i poprawę warunków życia mieszkańców. Wyjątkowo intensywny rozwój zjawiska „drugich domów” może wywrzeć negatywny wpływ zarówno na środowisko naturalne, jak i na życie społeczności lokalnej w aspekcie zachowania regionalnej kultury i tradycji (Czarnecki i Heffner 2008).

Tabela 2. Czynniki zewnętrzne rozwoju gminy w opinii mieszkańców

Szanse	Procent wskazań	Zagrożenia	Procent wskazań
położenie między aglomeracjami krakowską i katowicką	38,6	słaba ochrona przeciwpowodziowa	41,7
bliskość autostrady z węzłami zjazdowym i wyjazdowym	26,2	degradacja środowiska naturalnego	35,5
wykorzystanie walorów turystyczno-krajobrazowych	24,4	emigracja ludzi młodych	32,5
sprzyjające warunki rozwoju przedsiębiorczości	14,3	przerost administracji w jednostkach samorządu terytorialnego	26,5
możliwość pozyskania środków pomocowych	11,8	stagnacja w rolnictwie małopolskim	18,6
konieczność dostosowania do norm europejskich w zakresie ochrony środowiska	12,4	małe zaangażowanie mieszkańców z obszarów wiejskich w rozwój lokalny	9,7
napływ ludności miejskiej na pobyt czasowy	6,2	zmienność regulacji prawnych	8,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Tabela 3. Problemy i kierunki rozwoju gminy w opinii mieszkańców

Problemy, które należy rozwiązać w pierwszej kolejności	Procent wskazań	Kierunki, w jakich powinna rozwijać się gmina	Procent wskazań
rozbudowa i modernizacja infrastruktury: poprawa jakości dróg, objęcie kanalizacją wszystkich gospodarstw, wzmocnienie zabezpieczeń przeciwpowodziowych	84,6	rozwój przedsiębiorczości na bazie lokalnych zasobów naturalnych (wody mineralne, piaski, żwiry) z poszanowaniem środowiska naturalnego	65,9
stworzenie warunków przyjaznych dla inwestorów	66,2	poszerzenie oferty aktywnego wypoczynku	61,7
efektywne wykorzystanie mienia komunalnego	41,4	unowocześnienie rolnictwa – małe, ale wydajne gospodarstwa rolne	42,3
likwidacja „dzikich” wysypisk śmieci	34,6	rozwój turystyki i agroturystyki	31,7
efektywna promocja gminy	14,7	współpraca z gminami partnerskimi z innych krajów Europy	17,6
racjonalizacja struktur administracji i służb gminnych	12,8	restrukturyzacja istniejących przedsiębiorstw w kierunku zapewnienia stabilności gospodarczej i zwiększenia liczby miejsc pracy	14,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Za podstawowe kierunki rozwoju ankietowani uznali działania prowadzące do rozwoju przedsiębiorczości z wykorzystaniem lokalnych zasobów naturalnych, ale i z poszanowaniem środowiska naturalnego. Rozwój przedsiębiorczości w sektorze przemysłu, usług, turystyki czy agroturystyki ma za zadanie wykreować nowe miejsca pracy, co jest warunkiem poprawienia sytuacji materialnej ludności oraz pozostania w gminie młodszego pokolenia. Wysoki odsetek ankietowanych zwraca uwagę na potrzebę wykorzystania szansy, jaką daje moda na zdrowy styl życia, co wymaga poszerzenia oferty aktywnego wypoczynku i co spowoduje ożywienie ruchu turystycznego i zaspokoi potrzeby rekreacyjne ludności spoza gminy mieszkającej w niej czasowo. Ponadto mieszkańcy zauważają i doceniają efektywność promocji gminy oraz współpracy z gminami partnerskimi (tab. 3). Współpraca z innymi

gminami daje większe możliwości pozyskania środków finansowych na rozwój środowisk wiejskich.

WNIOSKI

1. Badana gmina Alwernia jest przykładem gminy miejsko-wiejskiej o cennych walorach przyrodniczych, z własnymi zasobami naturalnymi oraz rozwiniętą bazą sportowo-rekreacyjną. Dogodne położenie jest atutem, który wskazuje, że na takich obszarach można lokować kapitał inwestycyjny kreujący rozwój gospodarczy o wymiernych efektach ekonomicznych.

2. Mieszkańcy wsi pozytywnie postrzegają różne formy wewnętrznej integracji i zaczynają doceniać znaczenie własnej aktywności społecznej w rozwiązywaniu problemów własnego środowiska. Współdziałanie i współpraca poprawiają „klimat” u inwestorów zewnętrznych, co w konsekwencji prowadzi do tworzenia nowych miejsc pracy, których brakuje w wielu środowiskach wiejskich.

3. Wśród czynników hamujących rozwój społeczno-gospodarczy na szczeblu lokalnym na pierwsze miejsce wysuwa się słaba infrastruktura. Mimo znacznych nakładów w dalszym ciągu poziom i jakość urządzeń infrastrukturalnych ograniczają aktywność gospodarczą, zmniejszając atrakcyjność inwestycyjną gminy.

4. Społeczność lokalna na terenach wiejskich, mimo znacznego zróżnicowania, wykazuje coraz większe zainteresowanie wspólnym dobrem, jakim jest najbliższe otoczenie. Zdając sobie sprawę z przewagi konkurencyjnej pobliskich aglomeracji, mieszkańcy gminy dążą do tego, aby wykorzystując atuty środowiskowe i kulturowe, przyciągnąć inwestorów, ale i chronić środowisko naturalne.

PIŚMIENNICTWO

- Czarnecki A., Heffner K.** 2008. „Drugie domy” a zrównoważony rozwój obszarów wiejskich. *Więś Rol.* 4 (14), 29–46.
- Dolata M.** 2005. Infrastruktura gospodarcza a rozwój obszarów wiejskich, w: *Przedsiębiorczość po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej*. Szczecin, Wydaw. AR w Szczecinie.
- Zarębski M.** 2005. Znaczenie infrastruktury w rozwoju obszarów wiejskich, w: *Przedsiębiorczość po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej*. Szczecin, Wydaw. AR w Szczecinie.